

مشاهیر زنان در تاریخ هزارساله استرآباد و گرگان

اسدالله معفوقی

اگر بخواهیم به گذشته رجوع و تاریخ هزارساله گرگان و استرآباد را مرور کنیم، می‌توان به نام برخی زنان برجسته و تاثیرگذار اشاره کرد. اسامی بر اساس سال تولد این بانوان تاثیرگذار از قرن سوم هجری تا قرن سیزدهم را در بر گرفته است.

قرن ۳ هجری

ام‌کلثوم گرگانی: دختر ابراهیم بن محمد بن هزار بکرآبادی گرگانی. از محدثان و روات گرگان. او منتسب به خاندان معروف گرگان سده سه به نام جعفر بن احمد بهرام باهلی ابوحنیفه استرآبادی نیز بود. گرگان در این تاریخ از دو منطقه بکرآباد و سلیمان‌آباد تشکیل می‌شد.

قرن ۴ هجری

الف: ام‌الفضل هبه عزیز: دختر احمد ابن عبدالرحمان که او در دستگاه قضای استرآباد و گرگان (جرجان) منصب قضاوت داشت. خود ام‌الفضل را در زمره محدث و روات به شمار آورده‌اند.
ب: ام‌زینب عجلیه: دختر عبدالرحمان بن زیاد معروف به عجلیه که خود خاندان عجلیه نیز جایگاه علمی ویژه‌ای در آن دوران ایالت گرگان داشتند. ام‌زینب در سال ۳۴۷ هجری در زمره بانوان محدث منطقه محسوب می‌شد.

پ: سعیده بکرآبادی گرگانی (جرجانی): دختر احمد بن محمد بن شعیب، از روات و محدثان اواخر سده چهارم که در بخش «بکرآباد» شهر گرگان از طرف ابونعیم استرآبادی از محدثان بزرگ آن دوران استرآباد، روایت می‌کرد.

قرن ۵ هجری

در این سده شهرهای بخارا، گرگان، غزنین، ری، سمرقند و نیشابور از جمله «فرهنگ‌شهر»های بزرگ ایران به شمار می‌رفتند. «حلقه‌های درسی» بزرگی در حوزه علوم عقلی و نقلی در مساجد استرآباد و گرگان تشکیل می‌شد. در این حلقه‌ها اساتید برجسته شاگردان بزرگی را پرورش دادند. این‌سینا و ابوریحان بیرونی از جمله کسانی بودند که در این سده در گرگان حضور یافتند و مدت‌ها به تدوین و تحریر یکی از کتاب‌های خود مشغول شده بودند. به علاوه با فتح گرگان و استرآباد در سال ۴۳۳ هجری توسط سلجوقیان، مدارس نظامیه شکل گرفت و نحله‌های فکری از جمله اشاعره و معتزله میدان‌دار عرصه جامعه شدند. دو بانوی گرگانی و استرآباد نیز از جمله شخصیت‌های علمی به شمار می‌رفتند که در بستر چنین شرایطی اقدام به فعالیت علمی کرده و نام خود را در تاریخ منطقه ثبت کردند.

الف: تمیمه استرآبادی: محدث معروف و فرزند ابوشجاع محمد بن ابراهیم استرآبادی که خود مادر سه شخصیت علمی به نام ابوشجاع محمد بن اسماعیل استرآبادی قاضی شهر گرگان (جرجان) بود.

ب: فاطمه بنت احمد بن عبدالکریم وزان گرگانی: محدثی که از طرف پدرش روایت می‌کرد. این پدر غیر از حوزه حدیث، در علم تفسیر و کلام نیز تبحر داشت و به احتمال زیاد فاطمه نیز در این دو حوزه صاحب‌نظر بود.

قرن ۶ هجری

ام‌المؤید زینب: در سال ۵۲۴ در شهر استرآباد به دنیا آمد. او دختر ابوالقاسم عبدالرحمان حسن بن عبدوس گرگانی بود که در علم قرآنت تبحر داشت. ام‌المؤید در سال ۶۱۴ در ۹۰ سالگی در نیشابور درگذشت؛ یعنی سالی که مغولان پس از فتوحات پی‌درپی شهرهای ایران، گرگان و استرآباد را فتح کرده بودند.

خانواده «ام‌المؤید» منتسب به خاندان بزرگ علمی ایالت گرگان یعنی «خاندان اسماعیلی» بودند که از اواخر قرن چهارم تا اوایل قرن ششم علاوه بر جایگاه ویژه علمی در منطقه، صاحب «ریاست دینی»، «قضاوت» و «ریاست شهر گرگان» نیز بوده‌اند. امام محمد غزالی مدتی در کلاس‌های درس ابونصر اسماعیل گرگانی فرزند همین ابوبکر اسماعیل گرگانی حضور می‌یافت.

قرن ۷ هجری

زینب گرگانی: فرزند عبدالرحمان بن حسن گرگانی استاد فقه و حدیث، که در سال ۶۵۱ درگذشت. نام او در برخی از کتب از جمله در نسخه خطی موجود در کتابخانه مرکزی آستان قدس در مشهد، ذکر شده است.

قرن ۸ هجری

فاطمه خاتون و بی‌بی خاتون: دو بانو و دختر «فضل‌الله حروفی استرآبادی» بنیان‌گذار نهضت حروفیه. هر دو طبع شاعری داشتند و بی‌بی خاتون را نویسنده «محرمانه» با گویش استرآبادی دانسته‌اند. فاطمه خاتون هم بعد از پدر در رأس جنبش حروفیان در تبریز قرار گرفت و دست به قیام زد.

قرن ۹ هجری

سیده بیگم شاه ملک گرگانی: دختر سیدناصر گرگانی که شاعره بوده و در سرودن دوبیتی تبحر داشت.

قرن ۱۰ هجری

حجابی استرآبادی: دختر بدرالدین هلالی جغتائی استرآبادی، شاعر و غزل‌سرای معروف. حجابی همچون پدر طبع شاعری داشت و هم‌اکنون در برخی از تذکره‌ها، کتب تاریخی و نیز ادبی معاصر

